

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA İŞÇİ LEHİNE DÜZENLEMELER

3 Nisan 2021

Yıldırım Koç

Vatan savaşında işçileri koruyup kollama gereğinin en güzel örneklerinden birini Ankara'daki Büyük Millet Meclisi 1921 yılında verdi.

Ulusal Kurtuluş Savaşı sürerken Büyük Millet Meclisi, Fransız işgali altındaki Ereğli bölgesindeki kömür işletmelerinde çalışan işçileri ilgilendiren iki yasa kabul etti: Zonguldak ve Ereğli Havzai Fahmiyesinde Mevcut Kömür Tozlarının Amele Menafi Umumiyetine Olarak Furuhtuna dair 114 no.lu Kanun 28 Nisan 1337 günü, Ereğli Havzai Fahmiyesi Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik 151 sayılı Kanun ise 10 Eylül 1337 günü kabul edildi.

Bu yasaların kabul edildiği 1921 yılında kömür havzasında 10 bin dolayında maden işçisi çalışıyordu. Ocakların büyük bir bölümü ise yabancı uyruklu maden işletmecilerine aitti.

114 sayılı yasa, Zonguldak ve Ereğli'deki ocaklardan çıkarılan maden kömürü tozlarının İktisat Bakanlığının gözetimi altında satılarak, maden işçilerinin ortak çıkarları için kullanılmasını öngörüyordu.

151 sayılı yasa ise Ereğli kömür havzasındaki maden işçilerine önemli haklar getiriyordu. Ocak sahipleri tarafından amele koğuşları ve hamam yapılacaktı (M.1). Madenlerde zorunlu çalıştırma ve 18 yaşından küçüklerin çalıştırılmaları yasaklanıyordu (M.2). Ocak sahipleri, işçiler tarafından kurulacak "ihtiyat ve teavün" sandıklarına her ay için çalıştırdıkları işçilerin toplam ücretinin yüzde 1'inden az olmayan bir miktarda katkıda bulunacaktı (M.4). Hasta olan veya kazaya uğrayan işçi, ocak sahibi tarafından parasız olarak tedavi ettirilecek ve gerekli sağlık tesisleri ocak yakınlarında kurulacaktı (M.6). Günlük çalışma

süresi 8 saatti. Rıza ile yapılan fazla çalışmanın karşılığı yüzde 100 zamlı ödenecekti. Ocaklarda çalışanların asgari ücretleri ocak sahipleri veya işletmecileri, amele birliği ve İktisat Bakanlığı tarafından seçilen üç kişi tarafından saptanacaktı (M.11). (151 sayılı yasa ile getirilen hakların bir bölümü, 2 Şaban 1285 tarihli Maden Nizamnamesi'nden alınmıştır. Bkz. Ağaoğlu, Samet; Hüdaioğlu, Selahattin, *Türkiye'de İş Hukuku, İş Hukuku Tarihi, Birinci Cilt*, Merkez Basımevi, 1938, s.81-82)

Ereğli kömür havzası işçileri lehine önemli hükümler içeren bu yasaların hangi dinamiklerin sonucunda kabul edildiği ve ne ölçüde uygulandığı, incelenmesi gereken bir konudur. 1921 yılında Ereğli kömür işçilerine tanınan hakların diğer işkolları ve bölgelere yansıtılabilmesi 15 yıl aldı. 1936 yılında kabul edilen ve 1937 yılında yürürlüğe giren İş Kanunu'nun birçok maddesi ise ancak 1940'lı yılların ikinci yarısında uygulanabildi.

Ereğli kömür havzasında 1921 öncesinde işçi eylemleri olmuştur. Ancak 1921 yılında güçlü bir işçi örgütlenmesi yoktu. Bu yasalar, varolan güçlü bir işçi örgütünün, hedefleri belirli bir mücadelesi sonucu çıkmadı. İki yasanın Büyük Millet Meclisi'ndeki görüşme tutanaklarının incelenmesi, bu dönemde kömür işçilerinin çalışma ve yaşam koşulları ve yasaların önerilmesi ve kabulündeki dinamiklere ilişkin bilgiler sağlamaktadır.

EREĞLİ KÖMÜR HAVZASINDA ÇALIŞMA KOŞULLARI

İktisat Vekili Mahmut Celal Bey, kömür tozlarının işçiler yararına kullanılmasına neden gerek duyduklarını anlatırken, önce diğer ülkelerde maden işçilerinin durumunu özetliyor, sonra da Ereğli'deki işçilerin koşullarını şöyle anlatıyordu:

"Diğer memleketlerin amelesi bu arz ettiğim şekilde olduğundan, bizimkilerin halini tekrar arz edeyim: Hepsi çıplak, hepsi açtır. Hatta üzerlerinde bir mintan bile yoktur.

"Bunlar iki kısma ayrılır. Bir kısmı onbeş gün için çalışıyor. Diğer onbeş gününde kendi umur ve hususatını temin etmek için memleketine gidiyor. Diğer kısmı ile Karadeniz sevahilinden gelen ve sırf ameleliği sanat ittihaz eden Müslüman biçarelerdir. Efendiler; onlar için orada yatacak yer yoktur. Yiyecek, giyecek yoktur ve yatacak da yoktur. Tetkikatıma nazaran yevmiye bugün onlara seksen kuruş ücret veriyorlar. Fakat seksen kuruş ücretten ekmek bedeli olmak üzere kırk kuruş tevkif ediyorlar." (Tutanak, 18.4.1337, s.28). (Tarih, görüşme gününü; rakam tutanaklardaki sayfayı göstermektedir. Hicri takvimde 1337, miladi takvimde 1921'dir.)

Ali Şükrü Bey ise yasa taslağını eleştirirken, ocaklarda işçi sağlama yollarını da açıklıyordu: *"Amelelerin postabaşısı vardır ve amelenin kısmı âzamı ısmarlama gelir. Amele hemen hemen o postabaşılardan esiridir. Evvela Hükümet ameleleri bunlardan kurtarsın. Mesela Erzincan'lı birisi gelir, kendisi çavuştur. Bu adam Erzincan'da iş bulamamış, işi gücü olmayan aç kalan biçarelerden kırk, elli, yüz kişiyi memleketinden oraya getirir, veresiye olarak çalıştırır. Sana şu kadar para sarf ettim, der. Bir amele aylarca çalışır. O borcunu bir türlü ödeyemez." (Tutanak, 18.4.1337, s.30)*

Bolu milletvekili Dr.Fuat Bey de, işçilerin daha yoğun bir biçimde sömürülmesinin aracı olan bir uygulamayı dile getiriyordu: *"Her ocağın başında birer bakkal dükkanı vardı ve bu bakkal dükkanı ocak sahibine aittir. Şehir uzak olduğu cihetle uzaklarda çalışan zavallı amele bu bakkal dükkanlarından ocak sahibinin koyduğu fiyat üzerinden yiyeceklerini tedarik etmek mecburiyetindedirler. Binaenaleyh ocaktan aldıkları parayı doğru bakkal dükkanına verir. Yani ocak sahibi sağ eliyle verir. Sol eliyle alır." (Tutanak, 2.5.1337, s.215)*

Kastamonu milletvekili Dr.Suat Bey ise konuşmasında iş kazalarını ele alıyordu: *"Maden ocaklarında vukua gelen kazaların belki yüzde doksanı kaza olarak değil yapılan suitedbirlerden ileri geliyor. Oradaki sermayedarın kendilerini fazla masrafa sokmamak için maden ihracatında gayet çürük esaslara ameleleri sevk ederler. Onlar zarara düşer olur. Bu veçhile şimdiye kadar (...) birçok canların sönmeleriyle neticelenmiş olan kazaların hiçbirisinde takibatı ciddiye yapılmamıştır. Heder olmuş binlerce canlar vardır ki onların varisleri Erzurum'dan, Trabzon'dan gelmişler ve onların hukukunu hiçbir sendika aramamış. Bir suretle heba olmuş gitmiştir." (Tutanak, 2.5.1337, s.219)*

Bütün bunlara karşılık, Zonguldak'ta çalışan işçiler askerlikten muaf tutulmaktaydı.

KÖMÜR TOZLARININ İŞÇİ YARARINA KULLANILMASI

Yıllık tutarı 15 bin lira dolayında olan kömür tozlarının işçiler yararına kullanılması 47 olumsuzlukla karşı 118 olumlu oyla kabul edildi.

Bu öneriye en sert biçimde karşı çıkan kişi, Trabzon milletvekili Ali Şükrü Bey'di. Ali Şükrü Bey, kömür tozlarının kömür ocağı sahiplerine ait olduğunu ileri sürdü ve bu tozların bir yasa ile işçilere verilmek istenmesini eleştirdi: *"Bu kömür tozlarını eğer sahipleri bahşetmiş ise bundan Hükümet istifade etsin (...) Bütçemiz fakirdir. Hükümet alsın, kalıp haline ifrağ edip satsın, bu suretle Hükümet istifade etsin," der. Görüşmelerin sonuna doğru da şunları söyler: "Tozdan murat nedir? Anlamıyorum. Amele ocağından çıktıktan sonra üstünde kalan ve üstünü silkelediği zaman çıkan toz ise, onu alsın." (Tutanak, 18.4.1337, s.30)*

Eskişehir milletvekili Emin Bey de konuşmasında ocak sahiplerini savundu: *"Hükümetin tozları amelelere terk etmek hakkı var mıdır? İmtiyazda böyle bir kayıt var mıdır? Yoksa bu tozlar doğrudan doğruya ocak sahiplerinin midir? Bu birincisi. İkincisi: memleketimizde en ziyade muhtacı muavenet*

olan acaba kimdir? Sırf Zonguldak'taki amele midir? Yoksa onbeş milyon Türk olan ahali midir?" (Tutanak, 18.4.1337, s.29)

Kömür tozlarına el konulup işçilerin yararına kullanılmasını Bolşevikliğe benzeten Emin Bey, şunları söyledi: "Efendim, iyice düşünelim. Hakikaten Bolşeviklik bu milleti kurtaracak ise İktisat Vekili Beyefendinin tuttuğu yollar pek doğrudur." (Tutanak, 18.4.1337, s.29)

İktisat Vekili Mahmut Celal Bey de şu karşılığı verdi: "Bu nasıl lakırdı Reis Bey? Rica ederim, ben bunu muradetmedim ve söylemedim." (Tutanak, 18.4.1337, s.29)

Konya milletvekili Vehbi Efendi ise, "amele yevmiye ile çalışmaya razı olmuş, çalışıyor," diyerek öneriye karşı çıktı.

Malatya milletvekili Feyzi Efendi ise şunları söyledi: "Benim kanundan anladığım: amele kömürleri çıkarırken parçalasın, toz yapsın, sonra o satılsın, parasını cebine koysun, demektir. Şimdi; amele çalışıyor, yevmiesini alıyor, askerlikten kurtuluyor. Bir de toz vermeyi bendeniz fazla görüyorum." (Tutanak, 18.4.1337, s.26)

Feyzi Efendi'nin kömür ufalama iddiasını Bolu milletvekili Tunalı Hilmi Bey şöyle yanıtladı: "Eğer amele hakkına malik olursa kömürler güya toz haline getiriliyormuş. Maden ocaklarından çıkan kömür değil, tebeşir midir? Bunu hiç hatır ve hayalime getirmezdim. Siz öyle mi zannettiniz, maden kömürü tutmakla ezilversin?" (Tutanak, 18.4.1337, s.27)

Kömür tozlarının işçiler yararına kullanılmasını savunanlar ise iki grupta sınıflandırılabilir. Bolu milletvekili Tunalı Hilmi Bey ve Kütahya milletvekili Besim Atalay Bey insancıl duygularla işçileri savundular. Tunalı Hilmi Bey şöyle dedi: "Hükümetin malı olan bu tozlar amelenin hayat ve sıhhatleri itibariyle ne gibi ihtiyacatı var ise o ihtiyacatın def'i ve izalesi için ameleye terk ediliyor. Mesele budur." (Tutanak, 18.4.1337, s.27)

Besim Atalay ise şunları söyledi: "Efendim, amelenin ne demek olduğunu biliyoruz. Zannederim. Her halde görmek başka, bilfiil eline kazmayı alıp çalışmak yine başkadır. Tasavvur buyurulsun. Günlerce hava yok, gıda yok, ziya yok. Orada didinip çalışıyorlar. Kendi mahsulü sayilerinden ve amellerinden başka hiçbir şey olmıyan kömürün tozları da bunlardan esirgeniyor. Cenabıhak bize buyuruyor ki: Çalışanlar sâyinin semeresini iktitaf ederler. Bilmiyorum efendim, Allah'ın verdiği kömürü çalışıp çıkartsın da kömürün tozundan istifade etmesin. (...) Binaenaleyh biz bu hakkı onlara verirsek, gidasız çalışan amelenin hayatı tanzim edilmiş olur ve bu suretle daha ziyade amele gelir ve çalışabilir. Binaenaleyh tozlar amelenin hakkı tabiisidir." (Tutanak, 18.4.1337, s.28-9)

İktisat Vekili Mahmut Celal Bey'in gerekçeleri ise çok farklıydı. Celal Bey bir taraftan sürekli işçi temini için işçilerin koşullarının geliştirilmesini savunurken, diğer taraftan toplumsal patlamalara karşı da uyarıda bulundu:

"Bu sermaye ile işlemek için muntazam bir sâye ihtiyaç vardır." (Tutanak, 18.4.1337, s.27)

"Madenlerimizin istikbalini temin için madenlerde muntazam bir amele hayatı tesis ve tanzimine mecburuz. Madem ki, evvelce hiçbir şey yapılmamıştır, şimdi bunun tanzimine sa'y ediyoruz; yalnız pek ufak bir şeyi kendilerine lütfetmekle onları teşvik ve tergiib etmiş olacağız." (Tutanak, 18.4.1337, s.28)

"Diğer memleketlerde, İngiltere'de, Amerika'da muntazam amele hayatı vardır ve muntazam amele teşkilatı vardır ve bunlar makine gibi işlerler. Birçok amele çocuğu mektepte okuduğu zaman mutlaka babası gibi amele olacağını düşünür. Ve sanatına kıymet verir ve o amelenin hayatı sermayedarlarla müterafik bir surette yürüyerek, memlekette bir buhran vücuda getirilmemek için tarafeyn daima zararı dikkate alınır ve tarafeynin hakkı düşünülür ve telif edilir. Rusya'da olduğu gibi bir anarşi vücuda getirilmez. Fakat efendiler, yalnız bir taraf düşünülür, yalnız bir taraf tazyik olunur, yalnız bir tarafın hakkı düşünülecek olursa, emin olunuz ki, o mağdur kısım mutlaka her ne zaman olursa olsun feveran eder ve memleketin heyeti umumiyesi bundan mutazarrır olur." (Tutanak, 18.4.1337, s.31)

KORUYUCU MEVZUATA GEREK VAR MI?

Ereğli kömür işçilerinin çalışma ve yaşama koşullarını düzenleyici yasa tasarısı Büyük Millet Meclisine sunulduğunda, Trabzon milletvekili Ali Şükrü Bey buna karşı çıktı: "Maden sahiplerini birçok kuyut ve şarta koymayalım. Ben kapitalistlik taraftarı ve müdafii değilim. Yanlış anlamayınız. Bunları böyle kayıt altına sokmayınız rica ederim, muavenet için verilen şey teberrudur, kanun bu hususta

icbar edemez. Sen cebren nasıl alırsın, hangi kanunda vardır bu? (...) Madenler işlemiyor ve birer birer kapanmaya mecburdur ve mahkumdur, diyorum. Ve bugün için kapanmaya yüz tutmuştur. Madenleri daimi surette kapıyacak bir tarzda –bugün için- böyle birtakım kuyut koymıyalım.” (Tutanak, 2.5.1337, s.214)

Ali Şükrü Bey'e yanıt veren Mahmut Celal Bey ise millici bir tavır takındı:

“Havza, dörtte üç itibariyle serveti umumiyesi maalesef kendi unsurumuzun elinde değildir. (...) Bugün madenin dörtte üç servetine sahip olan adamlar kazanıyorlar. Fakat ne şekilde kazanıyorlar? Şunu arz edeceğim. İnşallah bu milletin gayreti, faaliyeti ve azim ve celâdeti karşısında onlar da bu memleketin kanunlarına boyun eğmek mecburiyetinde kalacaklardır. Ve o dörtte üç servete sahip olan adamlar İstanbul'da İtilaf Komisyonunun yaptığı manevralar karşısında Müslüman âmillerin hukukuna darbe vuruyorlar ve bugün çalışamayan, memleketine avdet eden amele İslam ocaklarına mensub olan ameledir. Ne yapıyorlar, efendiler? İstanbul'da ton başına bir resim koymuşlardır ve bunu yalnız İslamlardan alıyorlar, istisnaen birkaç ocaktan almıyorlar. Çünkü kendilerine mensupturlar. Çünkü kendilerinin mücessemidir. Bugün bizim Müslümanların kömür istihsalatının sevkini menetmişler. Sevk ettirmiyorlar. Ne Bulgaristan'a, ne Romanya'ya ve hatta ne de Rusya'ya sevk ettirmiyorlar. İhracat yaptığınız zaman da müsadere edeceğiz diye resmi tebliğleri vardır. Fakat kendi adamlarının ve kendi ocak sahiplerinin kömürlerini sevk ettiriyor, teşvik ve tahsil ediyorlar.” (Tutanak, 2.5.1337, s.214)

YASANIN KAPSAMI

Büyük Millet Meclisi'ne Hükümet tarafından sunulan kanun tasarısı ülkedeki tüm maden işçilerini kapsamaktaydı. Ancak İktisat Encümeni'nde taslağın kapsamı Ereğli ve Zonguldak kömür havzası maden işçileriyle sınırlandırıldı. Görüşmeler sırasında Trabzon milletvekili Hasan Bey, ülkedeki tüm maden ve hatta sanayide çalışanların yasa kapsamına alınmasını istedi. Saruhan milletvekili Refik Şevket Bey'in yanıtı şöyle oldu: “Bir taraftan evla orada tatbik edebil; muvaffakiyetini görürsek tatbikini teşmil ederiz.” (Tutanak, 2.5.1337, s.203)

İzmit milletvekili Hamdi Namık Bey de ülkedeki tüm maden işçilerinin yasa kapsamına alınmasını istiyordu. Mahmut Celal Bey verdiği yanıtta tüm işçileri kapsayacak bir iş yasası taslağının hazırlandığını ve inceleme için adliye Vekaletinde bulunduğunu açıkladı. (Temyiz Mahkemesi Üçüncü Hukuk Dairesi 1929 yılında verdiği bir kararda, Ereğli Kömür Havzası işçilerine ait kanunu diğer madenlerde çalışan işçilere de uygulanabileceği biçiminde bir hüküm oluşturdu. Birinci Hukuk Dairesi ise aksini savundu. Genel kurulda verilen karar ise, yasanın yalnızca Ereğli Kömür Havzası işçilerine uygulanacağı biçimindeydi.)

ÇALIŞMA YAŞI

Yasa tasarısında 18 yaşın altında olanların maden ocaklarında çalıştırılmaması konusundaki öneri tartışmalara yol açtı. Bu maddeye karşı çıkarların öne sürdükleri gerekçe, hayat koşullarının 18 altındakileri çalışmaya zorlayacağı biçimindeydi.

Bolu milletvekili Şükrü Bey'in ocaklarda çocukların çalıştırılmasına ilişkin anlatımları, 19. yüzyılın başlarında İngiltere'yi anımsatmaktadır.

Şükrü Bey şunları söyledi: “Onsekiz yaşından dun olanların ocağa kabul ve istihdam edilmemesi meselesi. Halbuki oraya giden amele, evlatlarını hatta oniki yaşındaki evlatlarını beraber götürür ve küçükten onu öğretir. Ve oniki yaşındaki evladı babasından daha fazla ücret alır. Mesela babası 60 kuruş aldığı zaman bu oniki yaşındaki oğlu 85, belki 100 kuruş alır. Çünkü maden ocaklarının içinde birtakım yerler vardır ki, oralara ancak bu çocuklar girebilir ve kazma ile o düşürebilir. Bundan dolayı ocak sahipleri bu çocukları istihdam etmek mecburiyetindedirler. Binaenaleyh onsekiz yaşından dun bulunanların kaydının kaldırılmasını istiyorum.” (Tutanak, 2.5.1337, s.205)

Konya milletvekili Vehbi Efendi'nin gerekçesi şöyleydi: “Fakat 18 yaşından aşağı çocukların istihdamını meneden Hükümet acaba onlara ekmek hazırladı mı? Onlar için başka bir iş buldu mu? Oraya giden ameleyi bittabi ihtiyaç sevk ediyor. O; oraya ekmek için gidiyor. Eğer Hükümet onların

hayatını muhafaza edecek bir iş buldu da onları cebren menediyorsa doğrudur. Fakat karnı aç, ekmeği yok. Altmış para ekmek parası için oraya gidecek bir adamı menediyor. Yerine ne yapacak?” (Tutanak, 2.5.1337, s.206)

Bolu milletvekili Tunalı Hilmi Bey ise tasarımı savundu. Ocaklardaki kötü çalışma koşullarını dile getirerek, şunu söyledi: “Ereğli ahalisinden 32 yaşında bir kimse yoktur ki kara kara balgam tükürmesin.”

AMELE BİRLİĞİ

Yasa tasarısında yer alan amele birliği de tartışmalara yol açtı ve işçilerin örgütlenmesi konusu gündeme geldi. (Amele Birliği bağımsız bir işçi örgütü olarak doğmadı ve işlemedi. Amele Birliği'ne üye olmayanların ocaklarda çalışması mümkün değildi. Birliğe üye işçilerin ücretlerinden üyelik aidatı işveren tarafından kesilirdi.)

Mahmut Celal Bey, “amelenin teşkilatı vardır; olmasa bile yapmak mecburiyetindeyiz” diyerek, o dönemde etkili olan bir anlayışı dile getirdi. Daha sonra ise şunları söyledi: “Ameleyi teşvik ediyorum, bir teşkilat halinde mevcudiyet gösterebilirler ve amele bununla, yani müfettişleri dolayısıyla ve bu teşekkül ile kendi hukukunu binniyabe müdafaa edebileceklerdir.” (Tutanak, 2.5.1337, s.209)

Besim Atalay Bey ise halkın örgütlenme ve mücadeleye girme eğilimi konusunda bir değerlendirme yaptı:

“Bizde hareket çok tuhaftır. Daima yukardan aşağı gider.” (Tutanak, 2.5.1337, s.208)

“Biz daima her türlü hareketi, her türlü teşkilatı, her türlü teşebbüsünü büyüklerden bekleriz ve bu da pek doğrudur ve büyüklerden beklediğimizden dolayı bizde şimdiye kadar ne amele arasında bir hareket vâki olmuştur ve ne de bundan sonra olacaktır. (...) Bizim amelemiz cahildir ve hayli seneye kadar maarifimizin böyle kısırlığı ile ve birtakım kısa bütçelerle (...) kıyamete kadar beklemek hiç de muvafık değildir. Her şeyi büyüklerden, her şeyi münevverlerden, her şeyi hükümetten beklemeye alışmış halk, bir defa alıştırılmış. Binaenaleyh bu kanunu bizim müstacelen çıkarmamız icab eder. Bizim ameleyi Avrupa amelesine mukayese etmiyelim, diyorlar. Mesai itibarıyla, zahmet itibarıyla, bizim amelemiz şüphesiz onlardan daha ziyade mezahime mâruz kalıyor.” (Tutanak, 2.5.1337, s.211)

Kastamonu milletvekili Abdülkadir Kemali Bey ise, işçi örgütlerini, işçileri kontrol altına almanın ve kontrol altında tutmanın bir aracı olarak gören anlayışı ifade ediyordu: “Akli başında bir Hükümet on beş bin kişilik bir kuvveti, yanımızda mühim hadisat cereyan ederken, başıboş bırakırsa doğru hareket etmiş olmaz. Binaenaleyh bunların cemiyet teşkilatını Hükümetin yapması lazımdır.” (Tutanak, 2.5.1337, s.212)

Trabzon milletvekili Ali Şükrü Bey işçilerin örgütlenmesine o kadar karşıydı ki, işçileri kontrol altında tutmayı amaçlayan bir örgütlenmeye bile karşı çıkıyordu. Gerekçesi bu olmakla birlikte, öne sürdüğü görüşler içinde doğru noktalar da vardı. Ali Şükrü Bey şu değerlendirmeyi yapıyordu:

“Birlik, dernek hangi sınıfa ait ise o sınıfların müteşebbisleri tarafından yapılır. Buna hiçbir zaman Hükümet delalet etmez. Bizdeki amele Avrupa'daki amele gibi değildir. Avrupa'da, efendiler, kömür amelesi ve evladı kömür amelesi olarak doğar, büyür, ölür. Bizde bu şekilde amele yalnız Zonguldak'ta bulunan bazı halka münhasırdır. Fakat amelenin kısmı âzâmı Trabzon, Maçka'dan, şuradan, buradan gelir, bir ay çalışır, gider. Şimdi teşkilat yapılıyor. (...) Bugün amelemiz maateessüf arazisinden kendi maişetini temin edemediği için etraftan para kazanmak üzere maden ocaklarına geliyorlar. Biz kendi amelemizi, rica ederim, Avrupa'daki mütehasıs yani sanatkâr ameleyle kıyas etmiyelim. Avrupa'da vardır diye biz de taklit ederekten bir şey yapmaya kıyam etmiyelim. Rica ederim, bilâhare amelelik bizde ihtisasa ayrılır. İçinde onun münevverleri bulunur veyahut amele partileri teşekkül eder ve parti bunun önüne geçer, yapar. Hükümetin veya Hükümete mensup bir zatın amele için teşkilat yapmaya delalet etmesini hiç anlamıyorum, efendim, manasız şeylerdir.” (Tutanak, 2.5.1337, s.209)

ÇALIŞMA SÜRESİ VE ASGARİ ÜCRET

Yasanın en önemli maddelerinden biri çalışma süresine ve fazla çalışmaya ilişkindi. Ancak Hükümet tasarısına İktisat Encümeninde eklenen bu madde konusunda hiç tartışma olmadı. Zorunlu çalışmanın kaldırılması da tartışılmadan kabul edildi. (26 Mart 1924 tarihinde çıkarılan Maden Nizamnamesi de zorunlu çalışmayı kaldırıyordu. Nizamnameye göre, bu kurala uymayanlar Vali tarafından cezalandırılacaktı. Bkz. Ağaoğlu, S.; Hüdaioğlu, S., a.g.e., s.91; ancak 26 Şubat 1940 tarihli ve 2/12899 sayılı bir kararname ile, 3780 sayılı Milli Korunma Kanununun 9. maddesine dayanılarak, Ereğli Kömür Havzasında ücretli iş mükellefiyeti yeniden uygulanmaya başlandı. İş mükellefiyeti ancak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kaldırıldı.)

Asgari ücretin saptanması konusunda Bolu milletvekili Tunalı Hilmi Bey ilginç bir değerlendirme yaptı, komisyon üyelerinin güvenilirliğini sorguladı: *"Amele teşkilatı yapılmış olsaydı, amelenin gözü açılmış olsaydı bu maddeyi getirip de kanuna koyan, teklif eden arkadaşımıza yerden göğe kadar teşekkür ederdim. Beyler emin olunuz ki, bu madde amelenin aleyhindedir. Mültezimlerle amele birliği ve İktisat Vekaletinden, bu üç memur bizdeki suistimalata olan salgın temayül dolayısıyla tasavvur ediniz ki kandırılırsa, elde edilir, amelenin ücreti iner mi, yükselir mi? Ben katiben eminim ki bu amelenin aleyhindedir."* (Tutanak, 2.5.1337, s.223)

SONUÇ

114 ve 151 sayılı yasalar, Ulusal Bağımsızlık Savaşının sürdüğü ve Ereğli Bölgesi'nin Fransız işgali altında bulunduğu koşullarda Anadolu'da işçilerin desteğini almak, işçileri kontrol altında tutmak ve yerli sermayedarlara zorluk çıkaran yabancı sermayedarları cezalandırmak amacıyla ve insancıl duyguların da etkisiyle kabul edildi. Maden ocağı işleticilerinin büyük bir bölümünün yabancı sermayedarlar olması, hak tanınmasında daha cömert davranılmasına yol açtı.

Madenlerin özel şirketlerce işletildiği dönemde bu yasaların ne ölçüde uygulandığına ilişkin araştırma yoktur. Ancak ocakların 1940 yılında kamulaştırılması ve birleştirilmesinin ardından işçilerin (ve özellikle de maden çavuşlarının) çalışma ve yaşama koşullarında önemli gelişmeler oldu. (İşçilerin çalışma koşullarıyla ilgili olarak bkz. Kessler, Gerhard, "Zonguldak ve Karabük'teki Çalışma Şartları," **İçtimai Siyaset Konferansları**, Kitap 2, İstanbul, 1949) Bu gelişme, ülkenin en yoğun işçi merkezinde uzunca bir dönem işçilerin görece hareketsizliğinin ana nedenlerinden biridir. Mülksüzleşme düzeyinin geriliği ve geçici işçilerin çokluğu, tarımda alternatif çalışma koşullarının daha kötü olması, bölgede işsizliğin (özellikle tarımda iyi hasat alındığı yıllarda) iyice azlığı, tüketim kalıplarının sınırlılığı, işçilerin geldikleri bölgelere, çalışma biçimlerine ve pozisyonlarına göre bölünmüşlüğü ve ocaklarda çok sayıda asker hükümlü çalıştırılması da, işçilerin tepkisizliğinin önemli diğer nedenlerindedir.